

การพัฒนาทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัยของนักศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มรัตนโกสินทร์
Development of University Life Skills
of Students at Rajabhat Rattanakosin University

สุรสิทธิ์ นาคสัมฤทธิ์
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

Surasit Naksumrit*
Faculty of Education SuanDusit University

บทคัดย่อ

หลักสูตรการพัฒนาทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัยได้ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อให้นักศึกษาได้เพิ่มพูนทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัย ประกอบด้วย 5 ทักษะ คือ 1) การตระหนักรู้คุณค่าของตนเองและผู้อื่น 2) การคิดวิเคราะห์แก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ 3) การจัดการอารมณ์และความเครียด 4) การสื่อสารสัมพันธ์ภาพที่ดี และ 5) การมีจิตสาธารณะ ทดลองใช้หลักสูตรกับนักศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มรัตนโกสินทร์ ปีการศึกษา 2557 จำนวน 60 คน สุ่มตัวอย่างจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี และมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ หลักสูตรการพัฒนาทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัยของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มรัตนโกสินทร์ มีประโยชน์และตรงกับความต้องการของนักศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.68$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า นักศึกษามีความต้องการในการพัฒนาและส่งเสริมทักษะชีวิตด้านการจัดการอารมณ์และความเครียดมากที่สุด ผลสัมฤทธิ์ในการพัฒนาทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัยของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มรัตนโกสินทร์ มีค่าคะแนนเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมมากกว่าก่อนรับการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ $\alpha = 0.05$ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมการพัฒนาทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัยของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มรัตนโกสินทร์มีความพึงพอใจในการฝึกอบรมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.40$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านกระบวนการขั้นตอนการจัดกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยสูงสุด

คำสำคัญ: ทักษะชีวิต หลักสูตรการพัฒนาและส่งเสริมทักษะชีวิต การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ นักศึกษา

Abstract

A Development of University Life Skills Curriculum is developed to provide students with skills in campus life, which consists of five areas, i.e., critical thinking skills for decision making, recognizing the worth of individuals, other, and organizations, emotions and stress management, communication relationships and the public mind. The developed curriculum is trialed out with students of Rajabhat universities in the university based on 2014 academic year, 60 samples from Suan Dusit, Suan Sunandha, Chankasem, Prannakorn, Thonburi, Bansomdejchaopraya Rajabhat universities are included in the trial. The results were as follows: The development and promotion of campus life skills are useful and meet the needs of students in the highest level with mean 4.68. It was found that students require developing and promoting life skills to manage their emotions and stress. The score of achievement in developing the campus life skills of students after training is greater than before training with statistical significance at $\alpha = .05$ Participants in campus life skills satisfied the training in high level with mean 4.40. In addition, it was found that the process of the event provides the highest mean.

Keywords: Life Skills, Curriculum Development and Promotion of Life Skills, the Learning Activities, Students

บทนำ

การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ 21 เป็นช่วงเวลาที่สิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้ความเจริญทางด้านวัตถุพัฒนาก้าวหน้าไปมาก การปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง การผลิตบัณฑิตผู้เรียน อีกทั้งผู้เรียนต้องปรับตัวให้สามารถตามทันกับอารยประเทศ สามารถแข่งขันและก้าวสู่การเป็นประเทศที่เจริญ และการปรับตัวให้เข้ากับความหลากหลายของวัฒนธรรม และเชื้อชาติ การหล่อหลอมรวมความคิดและความเชื่อของกลุ่มคนที่บุคคลในสังคมควรมีมุมมองการมีวิถีชีวิตยุคใหม่อย่างมีวิจารณญาณ (Ministry of Education, 2011) ซึ่งจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างมาก จึงได้ส่งผลกระทบต่อนักศึกษา มหาวิทยาลัยที่เพิ่งจะเริ่มเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ตอนต้น ซึ่งวัยนี้ควรได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิด เนื่องจากเป็นช่วงที่ต้องปรับตัวไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ จึงมีความขัดแย้งและมีลักษณะวิกฤติมากกว่าช่วงอื่น ๆ เนื่องจากมีภาวะอารมณ์แปรปรวนสูง มีความสับสนในการวางบทบาทของตนเอง ขาดทักษะและประสบการณ์ใน

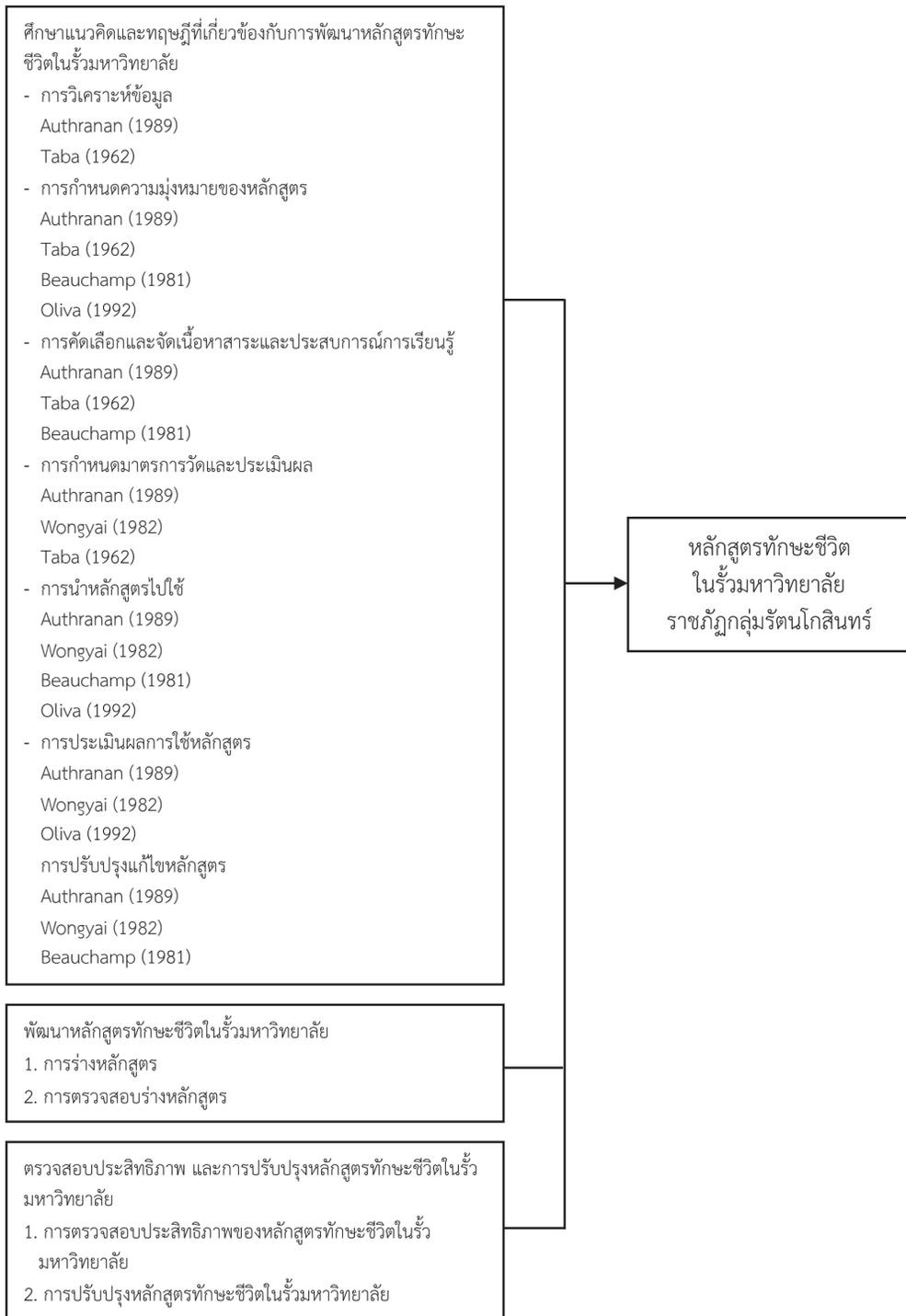
การแก้ปัญหา อีกทั้งยังการขาดแรงสนับสนุนที่เหมาะสม เหตุผลดังกล่าวอาจทำให้นักศึกษามีปัญหาสุขภาพจิต ความรุนแรง ติดเกม ยาเสพติด ปัญหาทางเพศ เป็นต้น ปัจจัยอีกประการหนึ่งพบว่า นักศึกษาจะให้ความสำคัญกับเพื่อนมาก จึงทำให้เกิดการเบี่ยงเบนทางพฤติกรรมได้ง่ายเมื่ออยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ทำให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งสภาพกดดันจากผู้ปกครอง ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาภายในครอบครัว อันเป็นสถาบันที่สำคัญในการพัฒนาเยาวชน (Wongpiromsan et al., 1995) ภายใต้สภาวะคับขันดังกล่าวนี้ หากนักศึกษาได้ฝึกทักษะในการประเมินศักยภาพของตนเองจนเกิดความชำนาญ ย่อมทำให้สามารถประเมินศักยภาพของตนเองได้อย่างเหมาะสม ตระหนักถึงข้อดีและข้อด้อยของตนเอง เข้าใจความต้องการและความแตกต่างของบุคคล สามารถแก้ปัญหาและวิเคราะห์ทางเลือกในการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม สามารถแสดงความคิดเห็นความปรารถนา รู้จักรักษาสิทธิของตนเอง โดยรักษาสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่นไว้ได้ สามารถจัดการกับอารมณ์และความเครียดได้อย่างเหมาะสม (Khaomongkhon & Saenagsri, 2003) การพัฒนานักศึกษาให้สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสมนั้นจะต้องมีทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัย โดยมีแนวทางจัดกิจกรรม นักศึกษาผู้ที่เข้าร่วมจะมีโอกาสได้รับการพัฒนา โดยใช้หลักสูตรการพัฒนานักศึกษาที่ส่งเสริมทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัย ซึ่งมุ่งพัฒนาทักษะ 5 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการตระหนักรู้คุณค่าของตนเองและผู้อื่น 2) ด้านการคิดวิเคราะห์แก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ 3) ด้านการจัดการอารมณ์และความเครียด 4) ด้านการสื่อสารสัมพันธภาพที่ดี และ 5) ด้านการมีจิตสาธารณะ

ดังนั้น จึงควรส่งเสริมให้นักศึกษามีทักษะชีวิตทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ และจิตใจ ซึ่งจะส่งผลให้นักศึกษามีสภาพการดำรงชีวิตที่มีความสุขและสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมโดยไม่เป็นภาระของสังคม จึงได้นำไปใช้เพื่อพัฒนานักศึกษาและเยาวชนในสังคมไทยและสังคมโลก ทั้งนี้ เพื่อให้นักศึกษาเกิดการพัฒนาตนเองได้อย่างฉลาด (Kliawthong, 2014)

วัตถุประสงค์

เพื่อพัฒนาหลักสูตรทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัยของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มรัตนโกสินทร์

กรอบแนวคิด

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ นักศึกษาสังกัดมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มรัตนโกสินทร์ทั้งหมด ประกอบด้วย ผู้เรียนในระดับอุดมศึกษาที่ศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มรัตนโกสินทร์ ประจำปีการศึกษา 2557 ประกอบด้วย 1) มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต 2) มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา 3) มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม 4) มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร 5) มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี และ 6) มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาชั้นปีที่ 1 ทั้งเพศชาย และเพศหญิง ที่สังกัดมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มรัตนโกสินทร์ ประจำปีการศึกษา 2557 ประกอบด้วย 1) มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต 2) มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา 3) มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม 4) มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร 5) มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี และ 6) มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา จำนวน 60 คน

แต่ละหน่วยตัวอย่างจะถูกเลือกโดยแต่ละมหาวิทยาลัยเป็นผู้คัดเลือกนักศึกษาเข้าร่วมการพัฒนาทักษะในรั้วมหาวิทยาลัย

2. การสร้างและพัฒนาคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ เครื่องมือตรวจสอบความเที่ยงตรงที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบการร่างหลักสูตร แบบตรวจสอบความเหมาะสมของหลักสูตรเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวการสอนกิจกรรม และแบบตรวจสอบความเหมาะสมของแนวการสอน ซึ่งมีรายละเอียดต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.1 การตรวจสอบเค้าโครงหลักสูตร ใช้เครื่องมือที่เป็นลักษณะของแบบสอบถาม โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 การตรวจสอบความเหมาะสมในแต่ละองค์ประกอบของหลักสูตรกับนักศึกษา ลักษณะเครื่องมือเป็นแบบถามตอบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตามความเหมาะสม คือ เหมาะสมมากที่สุด เหมาะสมมาก เหมาะสมปานกลาง เหมาะสมน้อย และเหมาะสมน้อยที่สุด

2.1.2 การตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างองค์ประกอบของหลักสูตร ลักษณะเครื่องมือเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 3 ระดับ คือ สอดคล้อง ไม่น่าใจ ไม่น่าสอดคล้อง ค่าเฉลี่ยความเห็นของผู้เชี่ยวชาญตั้งแต่ 0.5 - 1.0 ถือว่าใช้ได้

2.2 เครื่องมือที่ใช้ตรวจสอบเค้าโครงหลักสูตร ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามเนื้อหาในแต่ละองค์ประกอบของหลักสูตร โดยมีขั้นตอน ดังนี้

2.2.1 กำหนดประเด็นที่จะประเมินจากข้อมูลที่ได้จากการศึกษารายละเอียดของหลักสูตร และการสร้างแบบสอบถามแล้วเขียนข้อคำถาม

2.2.2 แบบประเมินได้รับการตรวจสอบความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย การพัฒนาทักษะชีวิต ด้านการวัดและการประเมินผล จำนวน 5 ท่าน โดยตรวจสอบความเหมาะสมของ ค่าโครงหลักสูตรพร้อมกับแก้ไขหลักสูตรตามที่ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลในการตรวจสอบโครงสร้าง ผู้วิจัยดำเนินการและประสานงานกับผู้เชี่ยวชาญ ด้วยตนเอง พร้อมกับนำเค้าโครงหลักสูตรและแบบประเมินเค้าโครงหลักสูตรไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ตอบโดยอิสระ และขอข้อเสนอแนะเพิ่มเติมหลังจากผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเค้าโครงหลักสูตร

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

เปรียบเทียบทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัยของนักศึกษาที่เข้ารับการอบรม ด้วยหลักสูตรก่อน การอบรมและหลังการอบรม การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยใช้สถิติที แบบไม่เป็นอิสระจากกัน (t-test for dependent Samples) โดยกำหนดระดับความมีนัยสำคัญที่ 0.05

ผลการวิจัย

1. ระดับความต้องการจำเป็นในการพัฒนาทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัย พบว่า ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัย โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.68$, S.D. = 0.35)

2. จากการวัดผลสัมฤทธิ์การพัฒนาทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัยพบว่า จากการวัดผลสัมฤทธิ์ การพัฒนาทักษะในรั้วมหาวิทยาลัยของผู้เข้ารับการฝึกอบรม จำนวน 60 คน โดยรวมก่อนฝึกอบรมผลรวม คะแนนเท่ากับ 1,501 คะแนน คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 25.02 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 5.18 คิดเป็น ร้อยละ 50.03 จากคะแนนเต็ม 50 และจากการวัดผลสัมฤทธิ์หลังฝึกอบรม ผลรวมคะแนนเท่ากับ 2,638 คะแนน คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 43.97 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 2.91 คิดเป็นร้อยละ 87.93 จากคะแนนเต็ม 50 คะแนน เฉลี่ยร้อยละที่เพิ่มขึ้นเท่ากับ 37.90

3. เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ก่อนและหลังการฝึกอบรมหลักสูตรทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ก่อนและหลังการฝึกอบรมหลักสูตรทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัยแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ วัดผลสัมฤทธิ์การฝึกอบรมหลักสูตรทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัยของผู้เข้ารับการฝึกอบรมภายหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม

4. ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัย พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัยมีความพึงพอใจในการเข้าอบรมโดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.40$, S.D. = 0.66)

ตารางที่ 1 ระดับความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัย โดยรวม

ตัวแปร	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
1. การตระหนักรู้คุณค่าของตนเองและผู้อื่น	4.71	0.39	มากที่สุด
2. การคิดวิเคราะห์แก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์	4.63	0.40	มากที่สุด
3. การจัดการอารมณ์และความเครียด	4.82	0.28	มากที่สุด
4. การสื่อสารสัมพันธ์ภาพที่ดี	4.79	0.32	มากที่สุด
5. การมีจิตสาธารณะ	4.43	0.38	มาก
รวม	4.68	0.35	มากที่สุด

จากตารางที่ 1 พบว่า ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัย โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.68$, S.D. = 0.35) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรทักษะชีวิตด้านการจัดการอารมณ์และความเครียด มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.82$, S.D. = 0.28) รองลงมาคือ การสื่อสารสัมพันธ์ภาพที่ดี ($\bar{X} = 4.79$, S.D. = 0.32) ส่วนการมีจิตสาธารณะ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 4.43$, S.D. = 0.38) ตามลำดับ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยครั้งนี้พบประเด็นที่สำคัญ สามารถนำมาอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

ผลการวิจัยพบว่า ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัย ด้านการจัดการอารมณ์และความเครียด มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ด้านการสื่อสารสัมพันธ์ภาพที่ดี ด้านการตระหนักรู้คุณค่าของตนเองและผู้อื่น ด้านการคิดวิเคราะห์แก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และ ด้านการมีจิตสาธารณะ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ตามลำดับ สอดคล้องกับ Jalowiec et al. (Opartwatchai, 1988) ที่กล่าวว่า การจัดการกับความเครียดเป็นพฤติกรรมที่บุคคลพยายามจัดการกับสิ่งที่ได้มากระตุ้นให้เกิดภาวะความเครียดโดยตรง โดยใช้กระบวนการแก้ปัญหาในการตัดสินใจเลือกวิธีที่จะจัดการกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น อีกทั้งการสื่อสารสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างบุคคลเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็น ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว หรือกลุ่มเพื่อน สัมพันธภาพที่ดีมีแนวโน้มให้บุคคลเกิดการตอบสนองต่อกันในทางบวก ทำให้บุคคลมีความเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน เข้าใจกัน ยอมรับกัน มีความจริงใจต่อกัน สามารถยอมรับสิ่งต่าง ๆ ได้ตามจริง และสามารถทำให้เกิดการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับที่ Yuwadee (2005 อ้างถึงใน Supharrattanarat, 2003) กล่าวว่า ผู้ที่มีความสามารถในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างเป็นมิตร เอาใจใส่ ร่วมมือ ให้เกียรติ ตลอดจนสามารถถ่ายทอดความรู้สึก แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และยอมรับซึ่งกันและกัน จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ผลการวิจัยดังกล่าวเป็นไปตามทฤษฎีของ Maslow (1970) ที่กล่าวว่า ความภูมิใจในตนเองเป็นขั้นหนึ่งในทฤษฎีความต้องการพื้นฐาน

ของมนุษย์ เป็นความต้องการที่มีความสำคัญและมีความสัมพันธ์กับความต้องการความรักและการเป็น
 เจ้าของ ผลการวิจัยครั้งนี้ยังสอดคล้องกับ Ministry of Public Health (2001) ที่กล่าวว่า ความคิด
 วิเคราะห์วิจารณ์เป็นความสามารถที่จะวิเคราะห์แยกแยะข้อมูล ข่าวสาร ปัญหา และสถานการณ์ต่าง ๆ
 รอบตัว และสอดคล้องกับ Pongsopha (2001) ที่กล่าวว่า ผู้มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงจะทำงานอย่างมี
 หลักเกณฑ์ เป็นขั้นตอน และมีการวางแผน มีการแสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์ ต้องการงานให้ดีที่สุด
 โดยเน้นถึงมาตรฐานที่ดีเลิศของความสำเร็จ อีกทั้งเป็นผู้ที่มีความพอใจ มีการยอมรับเข้าไปมีส่วนร่วม
 ในสภาพแวดล้อมของมหาวิทยาลัย ปฏิบัติตามกฎระเบียบการเรียนการสอน สามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ
 รวมทั้งมีสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างเพื่อนและอาจารย์ผู้สอน ทำให้สามารถจัดการกับเหตุการณ์รอบตัว และ
 เตรียมพร้อมสำหรับอนาคต ผลการวิจัยในครั้งนี้ยังเป็นไปตามแนวคิดของ Khula (2002) ที่กล่าวว่า
 จิตสาธารณะของบุคคลเกี่ยวข้องกับความรู้สึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม การรับรู้ของตนเอง ที่ต้องแก้ปัญหา
 ช่วยเหลือสังคมและเป็นการมุ่งอนาคตเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของกลุ่มและสังคม ดังนั้นสภาพแวดล้อมทางสังคม
 ด้านการสนับสนุนระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน จึงเป็นปัจจัยสนับสนุนหนึ่งที่ส่งผลต่อการมีจิตสาธารณะของ
 ผู้เรียนได้ เนื่องจากการสนับสนุนระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนจะมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเรียนได้ดีและมีความสามารถ
 ปรับตัวได้สูง ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความคิดที่อิสระ กล้าแสดงออก กล้าแสดงความคิดเห็น และเป็นแรงกระตุ้น
 ให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการทำงาน

ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัย ควรมีการพัฒนาทักษะชีวิตที่มี
 ความสอดคล้องกับหลักสูตร 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การตระหนักรู้คุณค่าของตนเองและผู้อื่น 2) การคิด
 วิเคราะห์แก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ 3) การจัดการอารมณ์และความเครียด 4) การสื่อสารสัมพันธ์ภาพที่ดี
 และ 5) การมีจิตสาธารณะ สอดคล้องกับ Maxwell (1981) ที่กล่าวว่า องค์ประกอบของทักษะชีวิต
 ประกอบด้วย ทักษะด้านความรู้ในตนเอง ทักษะการมีปฏิสัมพันธ์ และทักษะการแก้ปัญหา สอดคล้องกับ
 Gazda, Childers, and Brooks (1987) ที่กล่าวว่า ทักษะชีวิตมีองค์ประกอบใหญ่ ๆ ได้แก่ ทักษะด้าน
 มนุษย์สัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างบุคคล ทักษะด้านการตัดสินใจและการแก้ปัญหา ทักษะด้านการดูแล
 รักษาสุขภาพและร่างกาย และทักษะด้านการพัฒนาเอกลักษณ์และจุดมุ่งหมายในชีวิต อีกทั้งยังสอดคล้อง
 กับ UNESCO (2001 อ้างถึงใน Nongpiromsarn, et al., 1995) ที่กล่าวว่า ทักษะชีวิตประกอบด้วย ทักษะ
 การแก้ปัญหาและการตัดสินใจ ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทักษะการเพิ่มการควบคุมภายในตนเอง
 ทักษะการจัดการกับความรู้สึก ทักษะการจัดการความเครียด ทักษะการสื่อสารระหว่างบุคคล ทักษะ
 การปฏิเสธและการเจรจาต่อรอง ทักษะการเห็นอกเห็นใจ และทักษะการทำงานเป็นทีมและการให้ความร่วมมือ
 นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับองค์การอนามัยโลก (WHO., 1994) ที่กล่าวว่า ชุดของทักษะชีวิตที่จำเป็น ได้แก่
 การสร้างการตัดสินใจ การแก้ปัญหาความคิดสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การสื่อสารอย่างมี
 ประสิทธิภาพ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การตระหนักรู้ในตนเอง ความสามารถในการเห็นอก
 เห็นใจผู้อื่น การเผชิญกับอารมณ์และการจัดการความเครียด สอดคล้องกับ Neeley (2004) ที่กล่าวว่า
 ทักษะชีวิตประกอบด้วยการพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเอง การสร้างแรงจูงใจเพื่อความสำเร็จ ทักษะการสร้าง

การตัดสินใจ ทักษะการแก้ปัญหาการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพ และทักษะการสื่อสาร อีกทั้งทักษะชีวิตที่จำเป็นที่ผู้เรียนจะต้องมีในการดำเนินชีวิต ได้แก่ ความเชื่อมั่น แรงจูงใจ ความมุ่งมั่นพยายาม ความรับผิดชอบ ความคิดสร้างสรรค์ ความห่วงใยผู้อื่น การทำงานร่วมกัน การมีสามัญสำนึกและการแก้ปัญหา

ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์การฝึกอบรมหลักสูตรทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัยของผู้เข้ารับการฝึกอบรมโดยรวมหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม แสดงให้เห็นว่าหลักสูตรทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัยที่ได้พัฒนาขึ้นส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาตนเองของนักศึกษาในการได้รับประโยชน์และประสบการณ์ที่สามารถเพิ่มพูนความรู้ สร้างเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับ 1) การตระหนักคุณค่าของตนเองและผู้อื่น 2) การคิดวิเคราะห์แก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ 3) การจัดการอารมณ์และความเครียด 4) การสื่อสารสัมพันธภาพที่ดี และ 5) การมีจิตสาธารณะ ภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการฝึกอบรมอย่างแท้จริง จนเกิดเป็นทักษะเพื่อพัฒนาตนเองต่อไปในอนาคตอย่างยั่งยืน ที่ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้เนื่องมาจากการพัฒนาหลักสูตรทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ จากเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัย จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการจัดสนทนากลุ่มกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจการนักศึกษาโดยตรง แล้วกำหนดแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรโดยศึกษาปรัชญาในการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับความจำเป็นของหลักสูตร และศึกษาหลักการเรียนที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัย ซึ่งหลักสูตรได้ยึดการเรียนรู้อย่างแบบผสมผสานระหว่างการเรียนรู้ที่เกิดจากนักศึกษาเป็นผู้ลงมือกระทำเอง (Active Learning) และการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Self-Directed Learning) โดยใช้เทคนิคการสอนร่วมกับการจัดกิจกรรมพัฒนาทักษะที่หลากหลายโดยเน้นการลงมือกระทำ และการมีส่วนร่วมของนักศึกษา ได้แก่ การบรรยาย (Lecture) การสาธิต (Demonstration) การทดลอง (Experiment) การอภิปรายกลุ่มย่อย (Small Group Discussion) การแสดงละคร (Dramatization) การแสดงบทบาทสมมติ (Role Playing) การใช้กรณีตัวอย่าง (Case) การใช้เกม (Game) การใช้สถานการณ์จำลอง (Simulation) การระดมสมอง (Brain Storming) การอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) การแบ่งกลุ่มปฏิบัติงานตามโครงการ (Project Work Group) และการอภิปรายเป็นคณะ (Panel Discussion) ซึ่งเป็นรูปแบบที่ทำให้นักศึกษาได้รับการฝึกหัดการแก้ปัญหาในสถานการณ์จริง และได้ค้นพบการเรียนรู้ด้วยตนเองจนเกิดการยอมรับ สร้างจิตสำนึกที่ดีสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน โดยเริ่มจากการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เพื่อให้นักศึกษาเกิดทักษะเฉพาะด้าน มีความเชี่ยวชาญเพิ่มพูนความรู้ให้เท่าทันในยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชีวิตระหว่างที่อยู่ในรั้วมหาวิทยาลัย การกำหนดเนื้อหาประสบการณ์การเรียนรู้ทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นในรั้วมหาวิทยาลัยที่คาดว่าจะช่วยให้นักศึกษาพัฒนาไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ โดยดำเนินการตั้งแต่การเลือกเนื้อหาและประสบการณ์การเรียงลำดับเนื้อหาสาระ พร้อมทั้งการกำหนดเวลาเรียนที่เหมาะสม และการจัดกิจกรรมพัฒนาทักษะ

รวมทั้งมีการประเมินผลหลักสูตร โดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมและแบบทดสอบก่อนการอบรมและหลังการอบรม สอดคล้องกับ Ministry of Education (1999) ที่กล่าวว่า กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพทางด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา สอดคล้องกับ Pinthapbaet (1999) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการพัฒนาตนเองจะทำให้ผู้เรียนมีความรู้และสามารถปรับเปลี่ยนเจตคติ บุคลิกภาพ นิสัย เจตคติพฤติกรรมทั้งภายนอกและภายใน สามารถพัฒนาตนให้เป็นไปในทางที่ตนเองและสังคมต้องการ ทำให้ผู้เรียนรู้กระบวนการพัฒนาตนแล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ขึ้นในตนเอง อีกทั้งยังสอดคล้องกับ Suthilertaroon (2000) ที่กล่าวว่า การพัฒนาตนเองสามารถเพิ่มพูนความรู้และความคิด เพิ่มพูนทักษะและความชำนาญ มนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาจะเพิ่มพูนทักษะและความชำนาญให้มีคุณค่าที่สอดคล้องกับความคิด พัฒนาและเปลี่ยนแปลงเจตคติความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ เนื่องจากมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงเจตคติพฤติกรรมด้านความรู้สึกจากเจตคติและอารมณ์เชิงลบเป็นเจตคติและอารมณ์เชิงบวก สามารถควบคุมอารมณ์ตนได้ อันจะช่วยพัฒนาตนให้เป็นคนดีมีน้ำใจแห่งการเสียสละ ใจกว้าง รู้จักให้เกียรติผู้อื่น และช่วยลดความเห็นแก่ตัวของตนเพื่อเพิ่มความมีจิตใจสูงในตนคนให้มากขึ้น ซึ่งจะมีผลดีแก่ตนในการพัฒนาตนเอง

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางในการปรับปรุงหลักสูตรทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัย ได้แก่ การปรับตารางเวลาให้มีเวลาในการทำกิจกรรมมากขึ้น และควรขยายเวลาในการฝึกอบรม เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการให้ความรู้แก่ผู้เข้ารับการอบรมเพื่อทดลองใช้หลักสูตรเป็นเวลา 3 วัน ตั้งแต่เวลา 08.00 น. – 22.00 น. ซึ่งมีตารางเวลาที่แน่นเกินไป นั่นคือ นักศึกษาต้องเข้ารับการอบรมวันละ 14 ชั่วโมง จึงอาจทำให้นักศึกษาเกิดความอ่อนล้า ส่งผลให้การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ไม่เต็มที่เท่าที่ควร ดังนั้นจึงควรขยายระยะเวลาการอบรมเป็น 1 สัปดาห์ หรือ 7 วัน เพื่อให้นักศึกษาไม่อ่อนล้าจนเกินไป และจะได้มีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมภายใต้หลักสูตรได้อย่างเต็มศักยภาพ สอดคล้องกับ Stake (1975) ที่กล่าวว่า ผลสำเร็จของหลักสูตรไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่าผู้เรียนจะสามารถบรรลุถึงจุดประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่เท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง เช่น ผู้เรียนไม่สามารถบรรลุตามจุดประสงค์ที่วางไว้ อาจมาจากองค์ประกอบด้านเวลา กล่าวคือ ให้ความแก่ผู้เรียนไม่เพียงพอ หรือเวลาที่จัดไม่เหมาะสม ทั้ง ๆ ที่หลักสูตรนั้นอาจดีอยู่แล้วก็ได้ ดังนั้น ถ้าจะพิจารณาแต่ผลลัพธ์ของการใช้หลักสูตรอย่างเดียวจะไม่ได้รับข้อมูลเพียงพอในการที่จะตัดสินว่าหลักสูตรนั้นดีหรือไม่ดี และจะมองเห็นช่องทางที่ชัดเจนและครอบคลุมในการปรับปรุงหลักสูตรต่อไป นอกจากนี้ นักศึกษาส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า ควรลดกิจกรรมหลักสูตร แต่ควรเพิ่มกิจกรรมที่เน้นความสัมพันธ์ของเพื่อนให้มากขึ้น แสดงให้เห็นว่านักศึกษาส่วนใหญ่ให้ความสำคัญในการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับการสื่อสารสัมพันธ์ภาพที่ดี และการเรียนรู้เกี่ยวกับจิตสาธารณะ รวมถึงการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับการตระหนักรู้คุณค่าของตนเอง ผู้อื่น และองค์กร ซึ่งสอดคล้องกับ Chantharawong (2005) ที่กล่าวว่า วิธีการพัฒนาตนเองที่เหมาะสมนั้น ควรใช้กิจกรรมเป็นเครื่องช่วยให้เกิดประสบการณ์ตรง และผู้เข้ารับการอบรม มีความรู้สึกและอารมณ์ร่วม เช่น กิจกรรมการพัฒนาตนด้วยการสำรวจ การวิเคราะห์ตนเองด้วยตนเอง เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

เสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงหลักสูตรทักษะชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัยใน 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการบริหารจัดการ ควรมีการปรับตารางเวลา โดยขยายเวลาเป็น 7 วัน เพื่อให้มีเวลาในการทำกิจกรรม รวมถึงเวลาพักมากขึ้น
2. ด้านกิจกรรมหลักสูตร ควรลดกิจกรรมหลักสูตร แต่ควรเพิ่มกิจกรรมที่เน้นความสัมพันธ์ของเพื่อนให้มากขึ้น
3. ด้านประโยชน์ที่ได้รับ ควรเพิ่มเติมความรู้และทักษะด้านอื่น ๆ นอกเหนือจากทักษะชีวิต 5 ด้าน ที่กำหนดในหลักสูตร เพื่อให้นักศึกษานำไปใช้ในชีวิตประจำวันเพิ่มเติมได้

References

- กระทรวงสาธารณสุข. (2544). *คู่มือการสอนทักษะชีวิตในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น*. กรุงเทพฯ: ยูเรนัส อิมเมจ กรุ๊ป.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2554). *แนวทางการบริหารจัดการเรียนรู้สู่ประชาคมอาเซียน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- ดุชนันท์ บริพัตร ณ อยุธยา และสายฤดี วิโรกิจโกศาธร. (2546). “Mega Skills ทักษะชีวิตที่เด็กต้องมี”. *บันทึกคุณแม่*. 10(122), 156-159.
- พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา. (2544). *จิตวิทยาการศึกษา*. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.
- ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ และคณะ. (2538). *การอบรมสร้างทีมวิทยากรการสอนเจตคติและทักษะเพื่อป้องกันโรคเอดส์ในกลุ่มวัยรุ่น*. นนทบุรี: กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข
- ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ และสุวรรณา เรื่องกาญจนเศรษฐ์. (2553). *ทักษะชีวิต*. จาก <http://www.teenrama.com>.
- วนิดา ขาวมงคล และเอก แสงศรี. (2546). *หลักการสอนการพัฒนาทักษะชีวิต*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. (2525). *พัฒนาหลักสูตรและการสอน: มิติใหม่*. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองธรรม.
- ศศิวิมล เกลียวทอง. (2557). *ปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 2 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาดุษฎีบัณฑิต)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศรีวรรณ จันทร์วงศ์. (2548). *พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน*. อุตรธานี: ศักดิ์ศรีอักษร.

- ศิริพร โอภาสวัตรชัย. (2531). *ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังกับพฤติกรรมเผชิญภาวะเครียดของพยาบาลจิตเวชในการปฏิบัติการพยาบาล*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สงวน สุทธิเลิศอรุณ. (2543). *พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน*. กรุงเทพฯ: อักษรพิพัฒน์.
- สงัด อุทรานันท์. (2532). *พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มิตรสยาม.
- สุภัททา ปิณฑะแพทย์. (2542). *พฤติกรรมมนุษย์และการพัฒนาตน*. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2552). *การพัฒนาทักษะชีวิตในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- สรนันท์ สุพรรณรัตนรัฐ. (2546). *ปัจจัยที่สัมพันธ์กับทักษะชีวิตของนิสิตชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร สารนิพนธ์* (จิตวิทยาพัฒนาการ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- อริยา คูหา. (2545). *แรงจูงใจและอารมณ์*. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- Beauchamp, George A. (1981). *A Curriculum Theory* (4th ed.). Illinois: F.E. Peacock Publisher.
- Gazda, George M., Childers, William C. & Brooks, David K. (1987). *Foundations of Counseling and Human Services*. New York: McGraw-Hill.
- Maslow, A.H. (1970). *Motivation and Personality* (2nd ed.). New York: Harper & Row Publishers.
- Mexwell, Robert. (1981). *Lift After School: A Social Skills Curriculum*. New York: Pergamon International Library.
- Neeley, Sirley J. (2004). *A Model Comprehensive Development Guidance and Counselling*. Program for Texas Public School. Austun: Texas Education Agency.
- Oliva, P.F. (1992). *Developing the Curriculum*. United State: Darriv Dudas Publication Services Inc.
- Stake, R.E. (1975). *Evaluating the arts in Education: A responsive approach*. Charles E Merrill, Columbus, Ohio.
- Taba, H. (1962). *Curriculum Development Theory and Practice*. New York: Harcourt, Brace and World.
- WHO. (1944). *Life skills education for children and adolescences in school*. London: Education Department of Health.

Translate Thai References

- Authranan, S. (1989). *Foundation and Principles of Curriculum Development* (3rd ed). Bangkok: Mittra Siam. (in Thai)
- Chantharawong, S. (2005). *Human Behavior and Self-Development*. Udonthani: Saksri Aksorn. (in Thai)
- Khaomongkhon, W. & Saengsri, A. (2003). *Principles of Teaching of Life Skill Development*. Bangkok: Chulalongkorn University Press. (in Thai)
- Khula, A. (2002). *Moderation and Emotion*. Pattani: Songkla University. (in Thai)
- Kliawthong, S. (2014). *Some Factors Affecting to Life Skills of Mathayomsuksa V Student in the Secondary Education Service Office Area II* (Master's thesis). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. (in Thai)
- Ministry of Education. (2011). *Guidelines for Learning Management Toward ASEAN Community*. Bangkok: The Agricultural Co-operative Federation of Thailand, LTD. Printing House. (in Thai)
- Ministry of Public Health. (2001). *Handbook of Life Skill Teaching in School for Junior High School Level*. Bangkok: Uranus Image Group. (in Thai)
- Opartwatchai, S. (1988). *The Relationship Between Background and Behavior Facing Tension Condition of Psychiatric Nurses in Medical Operation*. Bangkok: Chulalongkorn University. (in Thai)
- Phongsopha, P. (2001). *Educational Psychology*. Bangkok: Phatthanasuksa. (in Thai)
- Pinthaphet, S.. (1999). *Human Behavior and Self-Development*. Bangkok: Department of Psychology and Guidance, Suan Sunandha Rajabhat Institute. (in Thai)
- Suphanrattanarat, S. (2003). *Factors Related to Life Skills of First Year Students at Srinakharinwirot University Prasarnmit*. Master's Project (Developmental Psychology). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Photocopied. (in Thai)
- Suthilertaroon, S. (2000). *Human Behavior and Self-Development*. Bangkok: Aksornphiphat. (in Thai)

Wongphiromsanti, Y. (1995). *“Teaching Life Skills for Drug Prevention” in the Seminar Report on Finding the Guidelines for Applying Life Skills Strategy to Drug Prevention*. Bangkok: Social Security Office. Bangkok. (in Thai)

Wongyai, W. (1982). *Development of Curriculum and Instruction: New Dimensions*. (in Thai)

Wongpiromsam, Y. et al. (1995). *Training Course Creating Instructor Team for Attitude and Skill Instruction In Order To Prevent AIDS Among Adolescents*. Nonthaburi: Department of Mental Health, Ministry of Public Health. (in Thai)

ผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรสิทธิ์ นาคสัมฤทธิ์

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

295 ถนนนครราชสีมา แขวงดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300

e-mail: pui2505@hotmail.com